

Prevođenje vlastitih imena u češkom i hrvatskom jeziku

Markanović, Marijana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:440102>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-11-28**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA ČEŠKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

MARIJANA MARKANOVIĆ

**PREVOĐENJE VLASTITIH IMENA U ČEŠKOM I
HRVATSKOM JEZIKU**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Petar Vuković, izv. prof.

Zagreb, kolovoz 2019.

Sadržaj

Uvod	3
1. Što znači prevoditi?	4
1.1. Modeli prijevodnog procesa	7
1.2. Prevoditeljski postupci	7
2. Postavke onomastičke teorije	9
3. Vlastite imenice	10
3.1. Motivacija pri imenovanju	12
3.2. Značenje imena	13
3.3. Vlastita imena u književnim djelima – literarna onomastika	13
3.4. Faktori koji utječu na izbor imena u književnosti	15
4. Kako prevoditi imena?	17
4.1. Prevođenje vlastitih imena u češkome jeziku	19
4.2. Prevođenje vlastitih imena u hrvatskome jeziku	20
5. Kako prevoditi imenske frazeme?	23
6. Prevođenje vlastitih imena u različitim književnim žanrovima	24
6.1. Harry Potter i kamen mudraca	26
6.1.1. Bionimi	27
6.1.2. Geonimi	30
6.1.3. Krematonimi	31
Zaključak	33
Literatura	35
Sažetak	37
Shrnutí	37
Summary	38

Uvod

Vlastita imena prevoditeljima predstavljaju veliki problem. Prijevod mora biti u skladu s izvornim tekstom. Nijedan dio ne smije narušavati izgled cjeline, pa tako ni vlastita imena. Ime se u tekst mora uklopiti tako kao što se izvorno ime uklapa u original teksta. Dobar prijevod temelji se na nevidljivosti prevoditelja, koji od izvornog teksta uspijeva složiti cjelokupni dojam koji pomaže čitatelju poistovjetiti se s likovima i uživjeti u djelo.

Kod prevođenja vlastitih imena mora se obratiti pozornost na razne faktore koji utječu na sam izbor imena kod autora. Prevoditelj mora biti iskusan i svjestan toga da autor koristi određena imena ne iz slučajnosti, već zato što njima želi nešto poručiti i, uostalom, okarakterizirati likove u nekim književnim djelima, kao što su, na primjer, bajke.

Najviše se pozornosti posvećuje prevođenju vlastitih imena u dječjoj književnosti i u znanstvenoj fantastici te u Bibliji. Imena se najčešće u tim djelima odnose na određene osobnosti, karaktere, izgled, pripadnost skupini, rasi, religiji, te je prevođenje moguće zato što se sama radnja odvija na novom, izmišljenom mjestu. Važno je i takva djela približiti čitateljima, a prevođenjem imena na dotični jezik tekst činimo bližim i razumljivijim. Čitatelji se žele osjećati kao dio teksta, a poznata sredina i imena im to olakšavaju. Kod Biblije je važan misijski cilj teksta i približavanje vjere čitatelju.

Kod prevođenja imena pojavljuju se razne metode i zakonitosti te je cilj ovog rada upoznati se s tim metodama i faktorima koji utječu na izbor vlastitih imena u djelima, pa samim time i na prevođenje. Važno je uz to napomenuti i neke glavne odrednice samog postupka prevođenja, ali i klasificirati vlastita imena i njihove karakteristike kako bismo mogli pratiti na koji ih način prevoditelj može mijenjati, prilagođavati, odnosno prevoditi.

Kroz godine su se pojavljivali različiti načini prevođenja imena u određenim kulturama i jezicima. U ovom ćemo se radu upoznati s načinom prevođenja vlastitih imena u hrvatskom i češkom jeziku. Na temelju prijevoda istog djela na hrvatski i češki jezik moći ćemo pratiti sličnosti i razlike u načinu prevođenja jednog i drugog prevoditelja. Djelo koje sam izabrala jest iz serijala o *Harryju Potteru*. Taj serijal jedan je među popularnijim knjigama za djecu i odrasle. Prva knjiga *Harry Potter i kamen mudraca*, što će nam poslužiti za primjer, prevedena je na 67 jezika. Ja ću usporediti kako su se hrvatski i češki prevoditelji snašli u prevođenju zanimljivih i značenjski obilježenih imena.

1. Što znači prevoditi?

„Prevoditi znači prenositi ishodišni tekst u ciljani jezik i kulturu tako da je ciljani tekst za primatelje u njihovoj situaciji i kulturi koherentan“ (Berger, Nord).¹

Prevođenje danas jedno je od najvažnijih i najaktualnijih sredstava za bolje sporazumijevanje među narodima. Prijevodi se koriste kako bi se neki tekst, pisani ili izgovoreni, prenio u ekvivalentni tekst ciljnog jezika. Reproducirati se mogu sve vrste tekstova, od religijskih do književnih, znanstvenih, filozofskih, pravnih. Glavnih razlog i povod prevođenju jest dostupnost širem čitateljstvu kako bismo mogli učiti, razvijati se i upoznavati se s drugim kulturama.

„Budući da se prevodilački čin ne svodi na prevođenje riječi, rečenica i tekstova, već u procesu komuniciranja omogućuje premošćivanje prostornih i vremenskih barijera, on se pojavljuje kao metahistorijsko iskustvo i postupak u razmjeni među različitim kulturama i zajednicama koje baštine različite jezike“ (Kico 2006, 171).

Ako prevodimo neko književno djelo s originala, to činimo upravo zato da bismo to djelo preveli na drugi jezik, drugog razloga nema. Književna se djela prevode kako bi i dalje ostala umjetnički tekstovi, ali dostupni širem čitateljstvu. Bitno je da prijevod bude umjetnički ekvivalent u usporedbi s originalom. To možemo postići jedino ako dobro poznajemo oba jezika, ali i pravila o prevođenju, te imamo osjećaj za izraz.

„I samo onaj prevodilac, koji gleda u originalu sve dijelove izražaja kao dijelove umjetničke cjeline, koju on ne smije povrijediti u prijevodu, može, ako pozna dva jezika, osjetiti umjetničku vrijednost i originala i svog prijevoda“ (Guberina, 2016). Za prevodioce se kaže da su oni „ljudi koji grade mostove među narodima“ (Tabak 2014, 21). Umberto Eco smatra kako je za postavljanje teorije prevođenja nužno istražiti mnoge primjere prevođenja, ali i imati iskustva u kontroliranju tuđih prijevoda, prevoditi i biti prevođen, ili biti prevođen surađujući s vlastitim prevoditeljem (Eco 2006,12).

Kod prevođenja moramo imati na umu da prijevod mora ostati književno, umjetničko djelo u onom smislu u kojem ga je pisac napisao, dok nam teorija prevođenja mora dati smjernice prema kojima ćemo piščev umjetnički izraz prenijeti iz jednog jezika u drugi. Taj umjetnički izraz prijevoda mora biti objektivno jednak izrazu originala, mora biti vjeran odraz umjetnikove misli u originalu. „Prijevod mora odgovarati smislu izvornika i izraziti njegov osjećajni stupanj“ (Guberina, 2016).

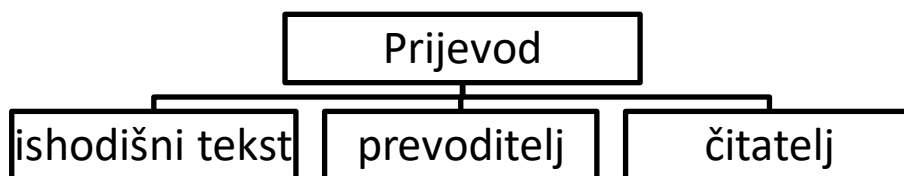
¹ Preuzeto iz članka Bože Lujica: *Lingvističke teorije prevođenja i novi hrvatski prijevod Biblije*, 2007, Zagreb

Problem koji se često pojavljuje kod prevođenja jest to što je svim jezicima zajednička misao, ali izražaj te misli nije. Ono što se time želi reći jest da svi jezici imaju sposobnost izraziti kulturna očitovanja, no to čine pomoću posebnih sustava koji se ne moraju nužno poklapati jedan s drugim. To je problem ekvivalentnosti. Tu se može istaknuti dobar prevoditelj, koji je sposoban na adekvatan način prevesti misao pisca u drugi jezik, skupa s finoćom i stupnjem osjećajnog izraza koji se može pronaći u neograničenom nizu glasovnih i sintaktičkih mogućnosti. Prevođenje nije lagan posao, nije dovoljno samo uzeti knjigu i prevoditi, a ono što se ne zna pogledati u rječniku. Prevođenje je umjetnički akt kojim poznata svjetska umjetnička djela postaju dostupna drugim narodima.

Novije lingvističke teorije prevođenja iznesene sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća zastupaju mišljenje da bi prijevod trebao biti usmjeren prvenstveno na ciljanu skupinu za koju je namijenjen. Teorije ističu da vjernost slovu ne znači i vjernost duhu. Prema tome pravi prijevod treba biti funkcionalan i komunikativan. Treba proizvesti kod čitatelja ono što je ishodišni tekst proizveo kod svojih prvih čitatelja kojima je bio namijenjen (Lujčić 2007, 59).

Na prevođenje se ne može gledati kao na slijepo i mehaničko prevođenje riječi za riječ. Čak ni prevođenje sintaktičkih struktura iz jednog jezika u drugi nije dobar način prevođenja teksta. Prevođenje je proces koji obuhvaća misaono, idejno, jezično prodiranje u ishodišni tekst. Prevođenje s jednoga na drugi jezik pretpostavlja dobro poznavanje kako ishodišnog tako i ciljnog jezika, ali i poznavanje kulturnog, povijesnog i društvenog konteksta.

Božo Lujčić (2007) navodi kako se prilikom prevođenja mora obratiti pažnja na sve stavke koje imaju neophodnu ulogu: ishodišni tekst, prevoditelj, konačni tekst, čitatelj. On to prikazuje pomoću ove sheme, koja prikazuje cjelokupni proces prevođenja:

Ako se bilo koji od tih elemenata prenaglašava, to ide na štetu ostalih te prijevod ne može bit kvalitetno napisan. Ako je ishodišni tekst prenaglašen, to može dovesti do teksta prijevoda koji je nerazumljiv za suvremenog čitatelja. Ako se previše pomaknemo prema čitatelju, onda možemo dovesti do toga da se prijevod previše odmiče od ishodišnog teksta.

Kada je čitatelj u interesu prevoditelja, takav se prijevod naziva dinamičnim, te se odnosi na liturgijsko-pastoralne i misijske uporabe. Kod takvih prijevoda je bitno prenijeti misao na čitatelja u obliku koji je razumljiv i jasan. Prijevodi prikladni za znanstveno-istraživačke svrhe usmjereni su na ishodišni tekst i njegovo što vjernije prenošenje (Lujčić 2007, 63).

Biblija je knjiga, koja je prevedena na najviše jezika. Nju možemo uzeti kao primjer, u kojem je vidljivo, na koji način prevoditi kompleksna djela, ali i vlastita imena. Imena koja se pojavljuju u Bibliji prevedena su, odnosno prilagođena jeziku na koji se prevodi. U većini prijevoda suvremenih tekstova imena se ne prevode, izuzev npr. dječje književnosti, koja ima potrebu približiti se čitatelju. To je jedan od razloga, zašto se prevode imena u Bibliji. Biblija je knjiga, koja prenosi vjeru, služi za učenje kršćanskog nauka i upravo zato je bitno da njezin sadržaj bude što bliži čitatelju. To je i razlog, zašto se hrvatski bibličari i prevoditelji Biblije, bave ovom problematikom prevođenja imena u književnosti.

J. Fućak, hrvatski bibličar, bavio se i nekim teorijskim problemima prevođenja, te je svoje viđenje postupka prevođenja opisao ovako: „[...] jer svatko ima svoju koncepciju prijevoda i teško uočava onu drugu. A svaki bi prijevod (svako djelo uostalom) trebalo procjenjivati, ocjenjivati, razumijevati i vrednovati na temelju koncepcije njegova autora: provjeravati koliko ona vrijedi i koliko je dosljedno provedena. Jer ako je netko odlučio ići na sjever ne može mu se spočitavati što nije stigao na jug. Nekada su valjana oba puta, već prema tome što se želi postići. Drugim riječima, svaka koncepcija prijevoda može biti dobra i opravdana, ali izbor koncepcije ovisi o namjeri koja prevoditelja vodi, o cilju koji želi postići“ (Fućak 2005, 81).

Ch. Nord smatra da postoje dva temeljna postupka prevođenja s obzirom na vrste tekstova, a to su činjenično (dokumentarno) i prigodno (instrumentalno) prevođenje. Činjenično prevođenje podrazumijeva prevođenje retka za redak ili riječi za riječ, što je karakteristično za prevođenje s grčkog na latinski te se danas koristi u prevođenju svetih knjiga. Prigodno prevođenje podrazumijeva slobodno prenošenje poruke u jednoj novoj komunikacijskoj situaciji u sklopu kulture cilja, gdje se poruka prenosi tako da čitalac prima obavijesti kao da je tekst izvorno pisan na tom jeziku, a ne da je preveden s nekog stranog jezika (Kico 2006, 175).

1.1. Modeli prijevodnog procesa

Tekstualni model prevođenja bazira se na zamjeni jezičnih znakova izvornog teksta jezičnim znakovima ciljnog jezika. Kod ovog modela bitno je prilikom zamjene znakova pripaziti da je ona provedena adekvatno i ekvivalentno. Polazi se od pretpostavke da svaki jezični znak ishodišnog jezika u ciljnom jeziku posjeduje svoj ekvivalent. S obzirom na to da ponekad postoje odstupanja u ekvivalentnosti, možemo zaključiti kako prijevod može biti doslovan riječ-za-riječ i slobodan, koji se razlikuje po formi izraza (Premur 2006, 10).

Komunikacijski model prevođenja temelji se na zadovoljenju komunikacijskih i informacijskih potreba sudionika dvostrane i bilingvalne komunikacijske situacije, koja započinje odašiljaocem poruke na izvornom jeziku, a završava recipijentom poruke na ciljnom jeziku. Važno je napomenuti kako je prevoditelj u ovom slučaju i recipijent poruke na izvornom jeziku i odašiljalac poruke na ciljnom jeziku (Premur 2006, 12).

Funkcionalni model prevođenja pretpostavlja da svaki tekst ili odaslane poruka ima funkciju od kojih se mogu izdvojiti ekspresivna funkcija kao stilistički dominanta, obavijesna funkcija kao dominantna smisljeno-sadržajnog ili logičko predmetnog značenja, koja strukturira cijeli iskaz, impresivna ili poetska koja je usmjerena na izričaj i njegov oblik, konativna koja uspostavlja komunikacijsku vezu među sudionicima komunikacijskog procesa (Premur 2006, 14).

1.2. Prevoditeljski postupci

Jiří Levý (1983) razlikuje tri faze kroz koje mora proći svaki prevoditelj koji prevodi neko djelo na ciljni jezik:

Prva se faza odnosi na razumijevanje umjetničkog djela. To zapravo znači da prevoditelj mora razumjeti u potpunosti izvorni tekst. Ponekad nas višeznačnost i razne krive asocijacije mogu odvesti do pogrešaka. Bitno je shvatiti samu ideju i estetiku djela. Još jedan važan korak koji se odnosi na ovu fazu jest poimanje svih cjelina sadržanih u djelu, a to se odnosi na likove, odnose, ideje.

Druga faza je interpretacija originala. Tu se javlja problem kada jezik na koji prevodimo nije u potpunosti sposoban izraziti sve misli i značenja izvornog jezika. Prevoditelj mora sam odlučiti na koji način će takve izraze prevoditi i uskladiti ih što više s cjelokupnom idejom izvornog djela.

Treća faza je prepravljanje originala. Ciljni jezik i izvorni jezik nisu i ne mogu biti u potpunosti ekvivalentni. Zato se i ne može sve prevoditi mehanički. Bitno je obratiti

pozornost na semantiku riječi. U ciljnom je jeziku važno postići što bližu i sličniju umjetničku ideju samog izvornog teksta, ali u skladu s mogućnostima tog ciljnog jezika.

Teoretičari prevođenja opisivali su razne metode i postupke koji bi se trebali koristiti prilikom prevođenja, različito su ih nazivali, no uvijek se to na kraju odnosilo na isto. Zato danas možemo razlikovati sedam tradicionalnih prevoditeljskih postupaka: transkripcija (doslovno prepisivanje slova za slovo, tu pripada i transliteracija, zamjena glasova za glasove), kalk (preuzeta riječ nastala doslovnim prevođenjem), supstitucija (zamjena riječi ekvivalentom), transpozicija (gramatičke promjene zbog različitog jezičnog sistema), modulacija (promjena gledišta), ekvivalencija (korištenje različitih stilističkih sredstava) i adaptacija (zamjena riječi za drugu adekvatnu riječ na temelju igre riječima).

2. Postavke onomastičke teorije

Imenoslovlje ili onomastika znanost je o imenima. Imena su zapravo kulturni spomenici nekog društva, samim time oni su i potvrda toga jezika i pokazuju gdje su sve obitavali i obitavaju pripadnici tog naroda.

Imena dijelimo na geonime (imena zemljopisnih objekata i pojava), bionime (imena kojima se imenuju živa bića, odnosno ona bića za koja čovjek smatra da su živa) i krematonime (vlastita imena za objekte, pojave i odnose nastale ljudskom djelatnošću).

Tradicionalna onomastička teorija polazi od pretpostavke da vlastita imena nemaju značenje, tj. izgubila su svoje značenje u trenutku imenovanja, kojim je njihova glavna funkcija postala obilježavanje individualne osobe ili nekog objekta. Teoretičari onomastike daju različite odgovore na glavno pitanje „Imaju li imena značenje?“, što nas zapravo dovodi do toga da vlastita imena predstavljaju posebnu jezičnu kategoriju koju je teško definirati. Ponajprije su se proučavanjem prirode imena bavili filozofi, a lingvisti u znatno manjoj mjeri (Brozović Rončević, Žic Fuchs 2004, 92).

Onomastička teorija promatra vlastita imena kao jezične znakove koji identificiraju objekte imenovanja. Manje pozornosti posvećuje se samoj motivaciji nastanka imena. Teoretičari su svjesni toga da su imena uvjetovana okruženjem njegova nastanka, ali se ne bave detaljno univerzalnim modelima koji najvjerojatnije postoje. Imenom se najčešće prenosi neka poruka određene kulture i dugogodišnja istraživanja R. Alforda (1988) pokazala su da u više od dvije trećine obrađivanih jezika osobna imena imaju značenje (Brozović Rončević, Žic Fuchs 2004, 97).

Književna onomastika spaja s jedne strane teoriju književnosti i s druge strane onomastiku (nauku o vlastitim imenima). Uz to važno je još poznavati i povijest, kulturu, stilistiku, sociologiju, psihologiju, etnografiju, geografiju i mnoga druga područja. Književna onomastika ne obuhvaća samo umjetnička književna djela poput romana, drama, bajki i sl., nego tu pripadaju i novinarski žanrovi, znanstveni tekstovi i folklor.

3. Vlastite imenice

Opće poznato je da se imenice dijele na opće i vlastite. Opće imenice označavaju predmete po vrsti, a vlastite imenice ih imenuju. Samo imenovanje čin je individualizacije i identificiranja. Granica između te dvije vrste imenica nije nepropusna. U svakom trenutku opće imenice mogu postati vlastite (onimizacija), ali isto tako vlastite imenice mogu preći u opće (deonimizacija ili apelativizacija).

Vida Barac-Grum (1990) razlikuje tri tipa preobrazbe vlastitih i općih imenica:

1. prelaženje vlastitog imena iz jednog onomastičkog razreda u drugi (Venera – planet, žena)
2. onomastički znak dobiva određena obilježja opće imenice, ali ne gubi posve i osnovno obilježje imenovanja (on je Juda – izdajica); postoji i potpuno poopćenje osobnog imena u frazama (Adamova jabučica)
3. potpuno prelaženje vlastite imenice u opću (penkala)

Svaka opća imenica ima leksičko značenje ili čak više međusobno povezanih značenja. Svaka vlastita imenica ima svoje funkcionalno značenje koje se odnosi na samo jedan konkretni objekt imenovanja (Šivic-Dular 1999, 287). „To su riječi kojima se naziva samo jedan određeni primjerak neke vrste i time se izdvaja od drugih i omogućuje njegovo prepoznavanje. Osim što imenuje taj određeni predmet, vlastito ime nema nikog drugog značenja, tako da isti niz glasova (ista riječ), može služiti kao ime pojedinim predmetima različitih vrsta, npr. Vrh (selo, brdo), Jezero (mjesto, jezero, hotel), Dubravka (žena, kavana) i sl.“ (Vodanović 2006, 218).

Osobna imena izrazi su koji su dodijeljeni jedinstvenim subjektima i stvarima. Osnovna im je funkcija identificirati pojedinca, životinju, mjesto ili stvar. Ukazuju na konkretnog pojedinca, no nemaju semantički teret. Ako su semantički obilježena, onda više ne služe samo za ukazivanje na jednog pojedinca.

Šimunović (2009) navodi kako u onomastici prepoznajemo više funkcija. Nominativna funkcija odnosi se na sam čin imenovanja. Pridruživanje imena konkretnom objektu nazivamo identifikacijskom funkcijom. Diferencijacijskom funkcijom razlučujemo jedinku iz vrste. Konotativna funkcija je skup svih atributa koji se vezuju izravno na denotat. Uz te osnovne funkcije, ime još može nositi socijalna, emotivna, deskriptivna, ideološka i druga obilježja.

„Osobno je ime zakonom propisan (za razliku od nadimka), uglavnom, nenasljedan (za razliku od prezimena), individualan (za razliku od skupnih antroponima) antroponim“ (Frančić 2006, 77).

Jezikoslovci se danas naslanjaju na stav o imenima engleskog logičara J.S.Milla (1843), koji piše da vlastita imena nisu konotativna, denotiraju entitete koji se njima zovu, ne naznačuju i ne impliciraju nikakve atribute; imena su jednostavno oznake koje rabimo za entitete kako bi ih učinili predmetom diskursa (Marković 2010, 176).

Vlastita imena nisu dio rječničkog korpusa i nisu zabilježena u općim rječnicima. Ona su samo oznake koje su pridružene osobama i objektima. Rabe se uglavnom u govoru, gdje se najprije ističu njihove pragmatične osobine.

Među glavne značajke vlastitih imena spada da imena nemaju leksičko značenje, nego samo onomastičko. Onomastičko značenje jest funkcija imena i kako ime nema sadržaja, ono samim svojim oblikom upućuje na osobu ili objekt, imenuje ih i identificira. Nastavno na to, onomastički sadržaj imena jest upravo taj imenovani objekt ili osoba, koja to postaje u samom činu imenovanja. Za razliku od ostalih jezičnih znakova, kod imena ne postoji pojam kao poveznica između oblika i onomastičkog sadržaja. Ime se može nalaziti u jednini ili množini, ali ne znači da je semantički brojivo; osobe i objekti imenuju se kao nešto pojedinačno. Riječ koja služi kao vlastito ime može od objekta imenovanja preuzeti iskustveno utvrdiv sadržaj i razviti se u pojam. Taj proces razvijanja pojma događa se u kontekstu i naziva se deonimizacijom (Marković 2002, 177).

Tradicija i inovacija u izboru i frekvenciji vlastitih imena kod pojedinih naroda ovisi o povijesnim utjecajima i ideološko-kulturnim promjenama. Imena mogu ukazivati na rasu, etničku pripadnost, nacionalnost i religijski identitet. Najčešće su imena bila povezana s religijom (katolici, pravoslavci, muslimani) te se nositelji tih imena odmah mogu povezati s vjerom kojoj pripadaju. Imena se također mogu povezati i s popularnim književnim djelima koja su bila aktualna u doba rođenja djeteta. Danas, u doba velike globalizacije, čest je slučaj davanja djetetu stranih vlastitih imena prema uzoru na slavne pjevače i pjevačice, poznate glumce ili likove iz popularnih tv-serija i filmova.

U katoličkim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj, vlastita imena su se djeci dodjeljivala prema crkvenim svecima koji su u katoličkom kalendaru bili ubilježeni na taj dan. Danas se izbor imena prepušta roditeljima, no ranijih godina dosta se gledalo da ime djeteta bude kršćanskog podrijetla, pogotovo u onim obiteljima koje su izrazito katoličke. Tako npr. Juraj se rodio dan-dva prije ili poslije Jurjeva, Barbara početkom prosinca, Lucija oko blagdana svete Lucije. Prema tome, kada čujemo kako se neka osoba zove, možemo pretpostaviti u kojem mjesecu i oko kojeg datuma je rođena (Frančić 1997, 45).

Problem vlastitog imena sve do dana današnjeg marginaliziran je ili izoliran kao kategorija za sebe. Sam Saussure posvećuje mu tek jednu rečenicu, a njegovi sljedbenici

smatraju da vlastito ime odskače od desosirovskog modela jezičnog znaka. S jedne strane njegov označenik ne odgovara niti jednom konceptu ili „mentalnoj slici“ koja bi bila stalna, a s druge strane ne može mu se odrediti vrijednost u sustavu znakova (Vodanović 2006, 219).

3.1. *Motivacija pri imenovanju*

U mnogim kulturama i jezicima postoje univerzalni motivi pri procesu imenovanja. Najviše se ističu imena koja su motivirana nazivima životinja i biljaka. Imena životinja najčešće se javljaju kod imena muškaraca jer odražavaju stabilnost, snagu, junaštvo i tome slično, a za imena žena najčešće se biraju biljke zbog svojih karakteristika nježnosti, gracioznosti i ljepote.

Kada promatramo hrvatska ženska imena poput *Ljiljana*, *Ruža*, *Ljubica*, *Ivančica* itd., možemo primijetiti kako se tim imenima na dijete prenose one fizičke osobine ili apstraktne osobine koje to cvijeće simbolizira. Tu nije samo riječ o ljepoti, boji i mirišljivosti, nego i o nježnosti, krhkosti i bjelini kao simbolu nevinosti. Kod muških imena motiviranih biljkama mogu se pojaviti imena tipa *Javor*, *Jablan* koje simboliziraju visinu, vitkost, ali i žilavosti, dugovječnost i postojanost. (Brozović Rončević, Žic Fuchs 2004, 98)

U imenima nabrojanima u prethodnom odlomku motivacija je očita, dok neka imena koja su posuđena iz drugih jezika gube svoju motiviranost. Ime *Tamara* hebrejskog je podrijetla, odnosi se na stablo datulje koje simbolizira plodnost. Ime *Suzana* također je iz hebrejskog jezika, odnosi se na ljiljan i simbolizira čistoću. Većina ljudi koja će danas nadjenuti svojoj djeci ime *Suzana* ili *Tamara*, zbog neprozirnosti etimologije, neće ta imena povezati sa ljiljanom i datuljom i svim ostalim konotacijama koje proizlaze iz tih imena. (Brozović Rončević, Žic Fuchs 2004, 99)

U češkom se tako pojavljuju ženska imena poput *Flora*, *Hortenzie*, *Liliana*, *Laura*, *Jasmína*. Ime *Zuzana* je ekvivalent hrvatskom *Suzana*, dolazi iz hebrejskog i nosi iste konotacije. Muška češka imena povezana sa svijetom raslinja mogu biti *Narcis*, *Florián*, *Oliver* i *Vavřinec*. No muška imena više se povezuju sa životinjskim svijetom te tako imamo imena *Leo*, *Leoš*, *Leon*, koji u sebi nose snagu lava.

Postupak imenovanja povezan je s funkcijom koju ime tradicionalno ima unutar jednog antroponomastičkog sustava. Imena su obilježena kulturnim konvencijama pojedinih naroda. Ako je primarna funkcija imena čisto identifikacijska, onda možemo reći kako imena nemaju značenje, ali pri proučavanju poticaja pri imenovanju vidljive su motivacije koje su simboličke i postoje u kulturama naroda.

3.2. *Značenje imena*

Imena u svijetu ima mnogo, razlikuju se od države do države. Pomoću imena se verificiramo u društvu te je zato potrebno da svaki čovjek ima svoje ime. Imena postoje od davnina, prenose se s koljena na koljeno, ali se i mijenjaju i s godinama nastaju nova. Sva ta imena nisu proizvoljna, ona se moraju uklopiti u sustav i biti sukladna jezičnim pravilima.

Značenje imena je čisto onomastičko. U jeziku obavlja funkciju upućivanja na određeni objekt ili osobu, imenuje ju i identificira. Ime se pojavljuje isključivo kao znak za individualnu konstantu. Ime se razlikuje od drugih jezičnih znakova po tome što uz svoj jezični izraz nema autonomni jezični sadržaj, tj. semantički su prazni jezični znakovi.

Ime nema leksičkog značenja, tj. barem ne onog koje je pridruženo općim imenicama. Opće imenice imaju konkretno značenje, a vlastita imena imaju značenje samo u odnosu na objekt ili osobu koju imenuju. Imena su isključivo povezana s konotacijama koje se odnose na određenu osobu i iz tog razloga kada čujemo neko ime znamo točno na koga se odnosi i zašto. Imena nisu opisi nečega, nego su osnova na koju se opisi dodaju i tvore cjelinu koja identificira osobu ili predmet. Isto ime može biti dodijeljeno većem broju osoba ili predmeta, a opis tih osoba ili predmeta može biti potpuno drugačiji unatoč tome što nose isto ime.

Mišljena o tome imali li ime svoj sadržaj, u onomastici se kreću od odbijanja bilo kakvog sadržaja imena do shvaćanja da ime posjeduje maksimum sadržaja. Imena su semantički gledano prazna i to je njihov onomastički sadržaj, ali su s druge strane neizmjereno bogata značenjem, koje se povećava samim time što nam je objekt poznatiji (Peti 1999, 98).

Svaka vlastita imenica odnosi se na jedan konkretni objekt imenovanja, no ipak ta određena vlastita imenica može se upotrebljavati za više entiteta u jednakom onomastičkom značenju, odnosno funkciji (Vodanović 2006, 235).

3.3. *Vlastita imena u književnim djelima – literarna onomastika*

Postoji nekoliko vrsta književnih vlastitih imena. Dijelimo ih na

1. književne antroponime – vlastita imena osoba
2. književne toponime – vlastita imena gradova, rijeka, planina
3. književne zoonime – imena životinja
4. književne krematonime – vlastita imena proizvoda

Autori najčešće biraju imena s nekom namjerom. Možda je to ime koje po njima najviše odgovara karakteru lika ili ga fizički opisuje, no nema imena u fiktivnom svijetu

književnih djela koje nije navedeno baš zato što to autoru najbolje odgovara, što čitatelju ne mora odmah biti vidljivo.

Izbor, primjena i učinak vlastitih imena njezine su funkcije. Knappová (1983) izbor i primjenu vidi kao domenu autora, dok učinak ovisi o čitatelju. Ta funkcija koju je autor želio postići izborom imena ne mora nužno biti istovjetna s funkcijom iz perspektive čitatelja. To je vidljivo i ovisi također i o povijesnom i geografskom kontekstu. Vlastita imena koja je koristio autor u trenutku nastanka djela povezana su s njegovim tadašnjim okruženjem. Ako djelo čita čitatelj neke druge generacije, možda mu neće biti poznata aluzija koju je pisac mogao imati.

Književna vlastita imena Žaneta Dvořáková(2014) dijeli na:

- autentična – imena stvarnih ljudi, vladara, kraljeva, slavni osoba i sl.
- realistična – imena koja postoje u realnom antroponimskom sustavu
- autorska – fiktivna imena koja je autor izmislio radi potreba djela.

Postoji mnogo faktora koji utječu na izbor vlastitih imena u književnim djelima. Izbor vlastitog imena ovisi ponajprije o književnoj vrsti u kojoj se pojavljuje. Svaki književni žanr ima svoje običaje i tradiciju i krug određenih poznatih imena. Važna je i suvremena poetika za izbor imena, gdje izbor pada na ona imena koja su u doba nastanka djela popularna i povezana s konotacijama koje autoru odgovaraju. Posebno je zanimljiva i autorska poetika, kod koje možemo vidjeti autorovu inovativnost i sposobnost tvorbe zanimljivih izmišljenih imena, njegovu igru riječima i značenjima. Autor može birati između velike palete vlastitih imena koja će dati svojim likovima, a ona mogu biti i stilistički obilježena i semantički (Dvořáková 2014).

Vlastito ime ima posebnu funkciju u dječjoj književnosti. Katarzyna Bulczyńska navodi poseban oblik transformacije opće imenice u vlastitu. U poljskoj bajci Bajbajek z Krokodylowa pojavljuju se toponimi Krokodylowo, Zaja, Pomidoria, kod kojih se u korijenu nalaze djeci poznate životinje ili biljke. Ta imena nastala su prema tvorbenim načelima toga jezika i u tekstu dobro funkcioniraju. Osobno ime Bajbajek nastalo je iz engleskog pozdrava baj-baj i poljskog sufiksa –ek (Pintarić 1997, 160).

Takav oblik pretvaranja opće imenice u vlastitu pojavljuje se i u drugim književnim vrstama. U pjesmama jedno slovo može postati vlastito ime (Iks, Ipsilon, Zet) u značenju nepoznatog čovjeka. Nije strano ni da u književnim tekstovima određenim imenima označavamo nepoznatu osobu. U engleskome jeziku imati ćemo ime John Doe, u hrvatskome će to biti Ivan Horvat (to se ime i prezime koriste u ovom slučaju zato što velik broj ljudi u

hrvatskoj nosi to ime i prezime, te se tako označava u pravilu „bilo tko“), a u češkome će to biti Jan Novák.

U književnim djelima u doba prosvjetiteljstva koristila su se imena iz svakodnevnog života kao elementi folklor. U doba socijalizma u književnim djelima moralo se pisati o junacima koji su proizašli iz naroda i s kojima se čitatelji mogu poistovjetiti, što je značilo da glavni likovi moraju imati popularna obična imena iz puka. Takvi romani bili su namijenjeni obrazovanju i prihvaćanju ideologije koja je tada vladala, a to se moglo postići upravo ako su se čitatelji mogli poistovjetiti s likovima.

3.4. Faktori koji utječu na izbor imena u književnosti

Na izbor imena u književnim djelima utječe cijeli niz faktora. Ponekad nam je očito zašto je autor izabrao određeno ime, a ponekad ne možemo sa sigurnošću reći što ga je navelo na taj izbor. Popis faktora koji utječu na izbor imena popisala je u svom radu Žaneta Dvořáková (2014).

Jedan od faktora koji utječe na izbor imena jest književna vrsta djela. Izbor će ovisiti o tome je li riječ o prozi, poeziji ili drami. U poeziji je važno da ime prati ritam stihova i najčešće su imena nositelji zvukovno-simboličke funkcije. Imena u dramskim vrstama više su očita jer gledatelj u kazalištu mora pratiti radnju i nema dovoljno vremena razmišljati o tekstu i kako su imena povezana s radnjom. Kod proze je moguće birati između najšire palete imena.

Književni žanr također utječe na izbor imena. Svaki žanr ima svoje običaje i tradiciju i krug određenih imena koja koristi. Svaki žanr u nama budi određena očekivanja, tako da će se imena razlikovati od povijesnih romana, detektivskih do knjiga za djecu, ali isto tako i u tragedijama i komedijama.

Veliku ulogu u formiranju imena ima i kulturna tradicija. Mnoga imena iz povijesti nekog naroda kasnije imaju ulogu u formiranju imena i osobnosti likova. Takva imena imaju jaku asocijativnu funkciju.

Utjecaj na izbor imena imaju i književni pokreti i struje u kojima je djelo nastalo. Za primjer možemo uzeti doba realizma, kada su imena realna i snažno spojena s društvenim funkcijama te su većinom nemotivirana. U romantizmu se pojavljuju mistična imena, kod kojih nije vidljiva veza između samog imena i karaktera lika, što pomaže u postizanju mističnosti.

Autor je taj koji bira imena svojih likova i time utječe na estetsku tendenciju djela. Autorska poetičnost se vidi u zaigranosti i inovativnosti kod izbora imena, a posebno kod izmišljanja novih imena.

Ime također vrši i određene funkcije u nekom tekstu. Važno je zato i obratiti pozornost koje su to funkcije i kako one utječu na sam tekst. Knappová razlikuje pet temeljnih funkcija i smatra da ime ponajprije ima funkciju identifikacije (kako u stvarnom životu, tako i u književnim djelima), zatim asocijacije (odnosi se na poznata imena iz kulturne tradicije), karakterizacije (određene osobnosti lika vidljive su u njegovom imenu), klasifikacije (pripadnost određenom dobu, narodnosti, godinama, religiji), estetike (odnosi se na emocionalno obojena imena).

4. Kako prevoditi imena?

Važan problem s kojim se svaki prevoditelj susreće, neovisno o vrsti teksta i temi koju obrađuje i prevodi, pitanje je prevođenja vlastitih imena. Glavno pitanje koje muči svakog prevoditelja u bilo kojem jeziku jest: Treba li vlastita imena prevoditi ili ne? Mirko Peti (1999) navodi kako ime nema svoje leksičko značenje kao svaka druga punoznačna riječ, što nas dovodi do toga da je njegovo bitno semantičko svojstvo neprevodivost. No što je s imenima u književnim djelima?

S obzirom na to da je prevođenje vlastitih imena veliki problem prevoditelja, postoji mnogo modela prema kojima se oni ravnaju kako bi što uspješnije realizirali svoj prevoditeljski pothvat. Iako mu se može pristupiti na razne načine, rješenje tog prevoditeljskog problema trebalo bi konceptijski biti jednoznačno riješeno. Jedno od mišljenja, koje je zastupljeno kod mnogih jezikoslovaca, ali i kod „običnih“ ljudi koji su samo krajnji korisnici prijevoda, jest da se imena ne bi trebala uopće prevoditi u druge jezike. Zeno Vendler² je jedan od onih znanstvenika koji vjeruju u neprevodivost vlastitih imena zato što ona nemaju značenje te nema potrebe za njihovim prevođenjem. Treba ih jednostavno prenijeti u strani jezik prilikom prevođenja. S time se ne slaže Searle³ koji smatra da imena osim funkcije identifikacije, prenose i percepciju (Ad hoc 2018).

Kada se u nekom tekstu susretnemo sa stranom riječju ili imenom, jedan od modela koji možemo primijeniti jest njezino prilagođavanje našem jeziku. To znači da ako imamo stranu riječ koja nam je potrebna jer za taj pojam nemamo svoju riječ, prihvaćamo ju i ponašamo se kao da je izvorno naša, koristimo svoje glasove i pišemo ju svojim slovima.

Prema Petru Guberini, vlastita imena trebamo prevoditi ako u sebi ne nose pojam poznat baš u tom obliku. U izvornom obliku ostaviti ćemo imena poput *Don Juan*, *Harry Potter*, jer se odnose na opće poznati pojam, a prijevodom bi izgubili stilističku snagu. Komična imena se trebaju prevoditi, ali treba imati na umu da se ta komika mora zadržati i u prijevodu.

Hermans⁴ ima svoju podjelu imena, koja je jednostavna, ali obuhvaća upravo onaj problem koji imena zapravo nose. On vlastita imena dijeli na nemotivirana – prema njemu to znači da imena nisu motivirana za prevođenje jer ne nose u sebi nikakvo značenje te se samim time njihova morfologija i fonologija ne moraju prilagoditi onoj ciljanog jezika, i na

²Cijenjeni američki jezikoslovac koji se bavio filozofijom jezika.

³Američki filozof poznat po doprinosima filozofiji jezika.

⁴ Poznati Danski pisac poezije, drama, kratkih priča, novela i literarne kritike.

motivirana – ona koja zbog svoje opisne naravi i konotacija treba prevoditi (Cimer, Liermann-Zeljak 2012, 260).

Škiljan⁵ prevođenje vlastitih imena promatra na trima razinama: fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj. Supstitucija na fonološkoj razini naziva se transfonemizacija, na morfološkoj transmorfemizacija i na semantičkoj transsemantizacija. Uzimajući u obzir te tri razine, postoje četiri stupnja adaptacije. Nulti stupanj odnosi se na prijenos svih elemenata iz izvornog jezika u ciljni jezik bez promjena. Prvi stupanj adaptacije obuhvaća adaptaciju na fonološkom planu bez promijene u morfološkoj strukturi; fonemi izvornog jezika zamjenjuju se fonemima ciljnog jezika (Reneé – čitamo /re'ne/, a ne kao na francuskom /ʁə'ne/). Drugi stupanj adaptacije temelji se na zamjeni morfema izvornog jezika morfemima ciljnog jezika, što je popraćeno i fonemizacijom (pr. Washington – Vašington). Treći stupanj pravi je prijevod leksema, pri čemu semantička veza između izvornog i ciljnog jezika mora ostati nepromijenjena (pr. Goldbiene – Zlatna pčela). Kao dio tog trećeg stupnja postoji i skupina tzv. „bezveznih“ prijevoda, kada semantička adaptacija (Gary – Slavko) nije uvjetovana ni jednim činiteljem (Cimer, Liermann-Zeljak 2012, 262).

Van Coillie razvrstao je načine prevođenja vlastitih imena u deset kategorija. To su strategije koje prevoditelj može upotrijebiti kada prevodi osobna imena u fikciji:

1. reprodukcija – strana imena ostaju nepromijenjena,
2. neprevođenje + dodatno objašnjenje – dodavanje objašnjenja ili u obliku bilješke ili u samom tekstu,
3. zamjena osobnog imena općom imenicom – zamjena vlastitog imena općom imenicom koja karakterizira određenu osobu,
4. fonetska ili morfološka prilagodba ciljanom jeziku – fonetska transkripcija ili morfološka prilagodba,
5. egzonomi – zamjena imena njegovim ekvivalentom u ciljanom jeziku,
6. zamjena poznatijim imenom iz izvorne kulture ili međunarodno poznatim imenom koje ima istu funkciju,
7. zamjena – zamjena imena drugim imenom iz ciljanog jezika,
8. prevođenje imena s određenim konotacijama – reprodukcija konotacija u ciljanom jeziku, u slučaju kada imena imaju određene konotacije,
9. zamjena imena drugim imenom ili dodatnom konotacijom – dodavanje ili mijenjanje konotacije imena,

⁵ Hrvatski jezikoslovac i autor brojnih znanstvenih djela.

10. brisanje – izostavljanje vlastitih imena (Ad hoc 2018).

Važno je zapravo napomenuti kako ove strategije služe samo kao pomoć prevoditelju, a daleko važnije od toga jest njegovo iskustvo i poznavanje ciljane kulture. Svaki prevoditelj treba biti dobro upoznat s kulturom i jezikom s kojeg prevodi te s kulturom i jezikom na koji prevodi. Kako bi izvorno djelo, posebice književno djelo, zadržalo svoju funkciju, prevoditelj mora poznavati značenja, konotacije vlastitih imena. Imena često znaju u djelima aludirati na spol, godine, geografsko podrijetlo, povijest, ponekad nose posebno značenje ili samo pokazuju koliko je autor inovativan i spreman na igru s jezikom.

Povijesno gledano, postoje tri perioda u strategiji prevođenja vlastitih imena. Od dvadesetih pa sve do sedamdesetih godina 20.st. vlastita imena su se shvaćala kao gramatička kategorija te je postojala tendencija da se ona prevode. Tada je nastupio prijelazni period u sedamdesetim godinama kada je došlo do rasprava i kolebanja treba li se vlastita imena uopće prevoditi i na koji način ili ne. A od tada pa do danas opća je norma da se vlastita imena sačuvaju i ne prevode (Cámara-Aguilera 2008). Iako nam opća norma nalaže da se vlastita imena ne bi trebala prevoditi, neka književna djela nam sugeriraju drugačije.

4.1. Prevođenje vlastitih imena u češkome jeziku

Problem prevođenja imena pripadnika stranih narodnosti na češki jezik nije dovoljno obrađen u prevoditeljskoj teoriji i praksi češkog jezika. Literatura o vlastitim imenima u poljskoj i sovjetskoj umjetničkoj tvorbi je opširna, a literarna onomastika im je zasebna disciplina. U Češkoj se o toj problematici nije dugo pisalo.

Vlastita imena koriste se u tri područja: u javnoj komunikaciji, u osobnim dokumentima i u prevoditeljskoj literaturi.

Pod javnom komunikacijom podrazumijevaju se bilo kakvi oblici komunikacije u javnoj sferi koji se tiču svih područja javnog života, uključujući i televiziju, radio, tisak te službena i poluslužbena pisana i usmena očitovanja. Prevođenje imena iz ove sfere nije uvijek bilo jednoznačno uređeno.

Na prijelazu u 20. st. (u doba preporoda), tendencija je bila da se strana vlastita imena prevode, odnosno da se koristi odgovarajući češki oblik. Mnoga od tih imena (poznatih osoba) koja su se tada pojavila u češkom obliku do danas su zadržana i prilikom prevođenja pišu se češki ekvivalenti (*Karl Marx – Karel Marx, Friedrich – Bedřich...*) (Knappová 1983). Danas prevladava tendencija ostavljanja stranih vlastitih imena u izvornom obliku, uz korištenje čeških deklinacijskih obrazaca. Posebnost su strana ženska imena koja u češkom jeziku

mocijskom tvorbom dobivaju nastavak –ová, pa se tako možemo susresti sa imenima poput *Sophia Lorenová, Lucyna Kaleková*.

Problematika prevođenja osobnih dokumenata stranih državljana na češki jezik još uvijek nije jednoznačno riješena. Ni u Pravilima češkog pravopisa, ni u suvremenim češkim gramatikama taj problem nije nikada bio riješen ni kodificiran. Također se i u jednoj zbirci pravila iz 1977 pojavljuje natuknica kako bi se na češki i slovački jezik trebala prevoditi strana vlastita imena, ako su prevodljiva.

S obzirom na to da ime i prezime postoje kako bi svog nositelja identificirali jednoznačno, ne bi ga trebali ni u kojem slučaju mijenjati ili prevoditi. To znači da se imena i prezimena u osobnim dokumentima ne prevode na drugi strani jezik. Ukoliko osobe imaju imena poput npr. *Georg, John, Elisabeth*, ostaviti ćemo ih u tom obliku iako češki ekvivalenti postoje – *Jiří, Jan, Alžběta* (Knappová 1983).

Prevođenje vlastitih imena u prevoditeljskoj literaturi se uvelike razlikuje od prethodna dva modela. Prevoditelji sami biraju način na koji će prevoditi, prilagođavati ili ne prevoditi vlastita imena na temelju svojih stajališta, iskustava, žanra koji prevode itd. Kod znanstvenih publikacija, putopisa, vodiča i sličnih djela, važno je točno identificirati osobe i mjesta, tako da u tom slučaju nema mjesta za subjektivni pristup, što znači da imena nećemo prevoditi.

Prema Knappovoj (1983) postoje tri oblika rješenja kako pristupiti vlastitim imenima u pisanim radovima i knjigama:

1. prevoditelj koristi imena u obliku u kojem dolaze iz stranog jezika, uz prilagodbu češkim deklinacijskim nastavcima i uz male promjene grafičkog izgleda (odnosi se na transkripciju)
2. prevoditelj koristi mješoviti postupak: kod nekih osoba koristi izvorna imena, kod nekih češke ekvivalente
3. prevoditelj koristi pravopisno prilagođene oblike imena, češke ekvivalente, što je tipično za prevođenje literature za djecu i mladež te u humorističnim djelima za odrasle

4.2. *Prevođenje vlastitih imena u hrvatskome jeziku*

Problem pisanja stranih vlastitih imena u hrvatskom jeziku počinje se proučavati i normirati prvi put u Boranićevu Pravopisu hrvatskoga ili srpskoga jezika, iako je i prije toga zamijećen taj problem vlastitih imena koja izmiču primarnim jezičnim zakonitostima.

Fran Kurelac (1862) pisao je o problemu stranih vlastitih imena te predložio: „Pišemo dakle tudja imena kako ih tudjin piše. Bolje nam je učiti kako se tudja imena izgovaraju (a tako i Njemci čine) nego se domišljati, kako to ime biti može, koje smo mi našim samo Slovinskim pravopisom onako iz daleka napisali.“ „Po pravici trebalo bi svoje ime onomu pustiti, komu pripada [...]“⁶

Pretpostavka je da u tradiciji hrvatske pismenosti nije bilo previše kolebanja te da su se strana vlastita imena pisala uglavnom onako kako su izvorno izgledala u jezicima iz kojih su dolazila.

Pravogovorno je pitanje kako izgovarati neko strano ime u hrvatskome jeziku. Strana imena u hrvatskom jeziku izgovaramo glasovima hrvatskoga jezika. Pravopisno pitanje ovisi o tome dolazi li strano ime iz latiničkoga jezika ili nelatiničkoga. Strana imena nelatiničkih, odnosno jezika koji koriste druga pisma, pišemo onako kako ih hrvatski izgovaramo, što nas zapravo dovodi do pravogovornog pitanje. Za latiničke jezike vrijedi pravilo da se pišu onako kako se pišu u izvornom jeziku (Brozović 2001).

Procesi kojima se strana vlastita imena mogu podvrgavati jesu transliteracija i transkripcija. Kod transliteracije prenosimo inozemni alfabet u ekvivalentne znakove našeg jezika, gdje je bitno zamijeniti slovo za slovo bez obraćanja pažnje na stvarni izgovor. Transkripcija je prenošene riječi u drugi jezik uz prilagodbu izgovoru, tako se glasovi jednog jezika zapisuju glasovima drugog jezika uz glasovne promijene koje su u duhu toga jezika. To se odnosi samo na preuzimanje riječi iz jednog pisma u drugo (pr. iz ćirilice ili arapskog pisma na latinicu).

Transliteracija je bitna kod prenošenja vlastitih imena iz jezika koji se ne pišu latiničkim pismom. Prvo će se slova tog jezika zamijeniti slovima latiničkoga pisma ciljnog jezika, a potom će se provesti transkripcija kako bi se olakšao izgovor.

U Anić-Silićevu Pravopisnom priručniku objašnjena je transkripcija za impresivan broj jezika (albanski, arapski, bugarski, češki, danski, engleski, finski, francuski, hindski, japanski, kineski, latinski, makedonski, mađarski, nizozemski, norveški, novogrčki, njemački, poljski, portugalski, rumunjski, ruski, slovački, slovenski, starogrčki, svahili, španjolski, švedski, talijanski, turski) i pokazano je kako se transkribiraju imena koja iz njih potječu.

U hrvatskom jeziku postoji tendencija da se kroatiziraju samo strana klasična vlastita imena, starogrčka i latinska. Srednjovjekovna i ranonovovjekovna imena ne kroatiziraju se tako dosljedno.

⁶Preuzeto iz članka od Lade Badurine: *Strana imena kao pravopisni problem*, str. 82

U hrvatskoj kodifikaciji uobičajeno je zadržati izvoran način zapisivanja vlastitih imena iz jezika koji se služe latinicom što zahtijeva dodatan napor i kod pisanja i kod čitanja. Bilo bi puno lakše za govornike kada bi se vlastita imena zapisivala vlastitim slovnim inventarom prema njegovom izgovoru. Izvoran način zapisivanja u hrvatskome jeziku uvjetovan je kulturnim i civilizacijskim razlozima. Hrvatski se pravopis ravna prema načelu povijesti riječi, a dio njezine povijesti je i izvoran zapis u jeziku iz kojeg dolazi (Vuković 2002, 98).

Dalibor Brozović (2001) smatra da je malo složeniji problem pisanje vlastitih imena. To su ona imena ljudi i zemljopisnih objekata za koje nema hrvatskog ekvivalenta. Kada se vlastita imena odnose na stvarne povijesne osobe, ona se pišu u onom obliku koji imaju u tom jeziku (hr. *Ćiril i Metod*, cz. *Cyryl a Metoděj*). U ovu kategoriju pripadaju imena poznatih svetaca, vladara, kraljeva, papi, političara. Jasno nam je kako ćemo pisati *Pariz* ili *Rim* ili *Beč*, jer se to u našem jeziku ustalilo te se ponašamo kao da su to naši gradovi, no hrvatska imena za strane gradove postoje samo za neznatan broj gradova. Najčešće se pojavljuju hrvatska imena za bliže ili velike i općepoznate strane objekte i gradove. Za sve ostale slučajeve postoje pravopisna (ortografska) i pravogovorna (ortoepska) pravila.

Brozović također objašnjava kako se sve riječi hrvatskog jezika pišu fonološkim pravopisom, sve izvedenice i oblici, pa čak i prihvaćene tuđice. Problem nastaje kod pisanja vlastitih imena, osobnih i zemljopisnih, jer se one ne smatraju hrvatskim riječima. Tuđa imena vidljivo se ponašaju kao strana tijela u našim tekstovima te odstupaju od općih pravila. Moglo bi se reći da postoje praktični i kulturni razlozi, između ostalog, zašto se vlastita imena ostavljaju u svom izvornom obliku jezika iz kojeg potječu (Brozović, Kovačec 1992, 144).

Unatoč tome što se strana vlastita imena pravopisno izdvajaju u tekstu, ona su i u određenoj mjeri prilagođena hrvatskom jeziku i to na način da ih gotovo uvijek dekliniramo, tvorimo od njih izvedenice i izgovaramo ih služeći se standardnim hrvatskim fonemima (Brozović, Kovačec 1992, 144).

5. Kako prevoditi imenske frazeme?

Onomastička frazeologija u sebi sadržava običaje, način mišljenja, povijesne i kulturološke osobitosti naroda čijem jeziku pripada. Da bi ime ušlo u sustav frazeologije, mora proći semantičke procese. Mora se pomiješati aktualno značenje s etimološkim. Ime u frazemu najčešće dobiva značenje koje je vezano za osobu kojoj je prvotno bilo dodijeljeno, te označava neke tipične osobine i crte te osobe.

Vlastito ime *Pepeljuga*, iz istoimene bajke, može se upotrijebiti u kontekstu „ona je *Pepeljuga u vašoj kući*“, gdje to ime gubi svoju oznaku imenovanja i individualnosti, prelazi u sferu simbola i postaje frazem koji je bogato ispunjen značenjem. To ime simbolizira podčinjenost, jad, marljivost i vrijednost (Barac-Grum 1990, 16).

Biblija je ostavila veliki trag u europskoj kulturi, jezicima i književnosti, te je sasvim normalno da se u jeziku pojavljuju i različite leksičke jedinice biblijskog podrijetla. Imena u različitim kontekstima mogu dobiti nove sadržaje, a jedan od takvih konteksta je i frazeološko okruženje. U frazemima se mogu pojavljivati domaća imena koja se odnose na hrvatske odnose, zbivanja, povijest (*Zvonimirova baština*), imena iz bajki i mitologije (*Sizofov posao*, *Tantalove muke*), ime kršćanskog karaktera (*Judin poljubac*, *Adamov kostim*), imena iz onimije drugih naroda (*posljednji Mohikanac*) (Opašić 2015, 187).

Imena u frazemima nisu imena u onomastičkom smislu, ona su samo nositelji posebnog frazetskog značenja. Ime, da bi ušlo u sastav frazema, mora imati opći karakter. Takva imena gube funkciju imena i dobivaju opće značenje, ali izvan frazema i dalje normalno funkcioniraju kao imena.

Kod prevođenja takvih frazema, koji u sebi sadrže vlastito ime, moramo paziti na samo značenje frazema više nego na ime koje se pojavljuje. Frazemi jednog jezika prevode se frazemima drugog jezika po načelu ekvivalentnosti. Tu je važno da je značenje isto, dok oblik frazema i njegove sastavnice uopće ne moraju biti iste. Kod frazema biblijskog podrijetla *Nevjerni Toma* postoji i češki ekvivalent *Nevěřící Tomáš*, ili antičkog podrijetla *Pandorina kutija* i češki ekvivalent *Pandořina skříňka*. U hrvatskoj ćemo napisati, ako želimo reći da je nešto bilo davno, *za Kulina bana*, dok ćemo u češkom jeziku napisati *za krále Holce*. Tu je vidljivo da frazemi nose istu poruku, ali je ime potpuno drugačije.

Frazemi su ipak posebna jezična kategorija kod koje su vidljiva posebna pravila prevođenja. Ovdje nije riječ o prevođenju imena kao takvog, nego o prevođenju slike i poruke, koju frazem u sebi sadrži. Jedino na što prevoditelj treba obratiti pozornost jest na to da prepozna frazem u tekstu i da ga prevede na adekvatan način.

6. Prevođenje vlastitih imena u različitim književnim žanrovima

Prevođenje vlastitih imena, odnosno neprevođenje imena uopće, ovisi i o vrsti teksta, odnosno knjiženoj vrsti djela. Dodjeljivanje i mogućnosti imena u književnosti su neograničena, od općih imenica mogu nastati imena pukim pisanjem velikog slova, što nam otežava prevođenje, odnosno dovodi u pitanje sve rasprave o tome dali imena treba prevoditi ili ne.

Imena predstavljaju veliki prevoditeljski problem u svakom tekstu. No najviše se o tome raspravlja u kontekstu književnosti. U stvarnome životu i tekstovima vezanima za stvarne osobe, imena se ne bi trebala prevoditi s obzirom na to da su do dio entiteta jedne osobe, no u književnosti bi se trebalo prvo odrediti je li ime navedeno u tekstu stvarno ili ne. Van Coillie⁷ tvrdi da su imena svetinja, ali ne i u dječjoj književnosti, gdje treba prilagoditi imena ciljanoj kulturi, što zapravo predstavlja problem za prevoditelje (Ad hoc 2018). Iako imena upućuju na konkretnu osobu i nisu semantički obilježena, ona u književnim djelima mogu funkcionirati kao prijenosnici semantičkih, semiotičkih i zvučno-simboličnih značenja. Često u djelima opisuju karakteristike samog lika, radnju i likove smještaju u određeni kulturološki kontekst, na što treba obratiti pozornost.

Funkcije imena u književnim djelima, posebno u bajkama, Fernandes (2006) dijeli na:

1. semantičku funkciju – daje opis i karakterizaciju likova (pr. *Bjesomar* – od riječi „bijes“ – gnjev, jarost, srdžba) – imena mogu biti nositelji komičnih efekata, pogotovo ako se naglašava mana lika
2. semiotičku funkciju – označava spol (*Gita, Grga*), klasnu pripadnost (*šegrt Hlapić*), religiju (*David, Muhamed*); semiotičko značenje kulturološki je obilježeno pa predstavlja veliki problem pri prevođenju
3. zvučno-simbolička funkcija – odnosi se na uporabu određenih glasova ili skupa glasova koji asociraju na određeno značenje; kao primjer može se navesti skupina glasova /sl/ koja se nalazi u engleskim riječima *slime – sluz, slithery – klizav*, često se pojavljuje u riječima s negativnom konotacijom (jedan od domova u *Hogwartsu*, iz knjiga o *Harry Potteru*, nosi naziv *Slytherin*, a vrijednosti koje mu se pripisuju su prepredenost i ambicija).

Dječja književnost i dječje knjige jedna su od književnih vrsta kod kojih se najviše raspravlja treba li prevoditi vlastita imena ili ne. Velike skupine djece, ali i odraslih uživaju u čitanju dječje literature. Te knjige igraju važnu ulogu u razvoju pozitivnog stava prema

⁷Belgijski pisac dječjih knjiga.

čitanju, što nas vodi do toga da samo prevođenje dječjih knjiga treba biti dobro promišljeno i razrađeno. Ponekad prevoditelji zadržavaju vlastita imena iz stranih jezika kod prevođenja literature za djecu kako bi čitatelja poučili i doveli u kontakt s drugim kulturama i produbili međunarodni način razmišljanja i razumijevanja teksta. No ako u tekstu postoji pedagoška pouka koju želimo prenijeti čitatelju, onda je važno radnju, samim time i likove, smjestiti u njegov kulturološki krug, jer se u egzotičnom i stranom svijetu čitatelj drži distance.

Problematika prevođenja dječjih knjiga je dosta komplicirana. Kao što sam navela, odmah na početku suočavamo se s problemom koji nudi dva rješenja. Ako ne prevodimo vlastita imena, čitatelja ćemo upoznati s drugim kulturama, vrijednostima, običajima i načinima funkcioniranja te druge kulture. U lingvističkim krugovima imena su se dugo smatrala čistim etiketama koje su se davale osobi, mjestu i objektu, a zadatak prevoditelja bio je te osobe, mjesta i objekte prenijeti iz izvornog u ciljani jezik. Ako imena prevodimo, ona se moraju uklopiti u cjelinu tako da prevoditelj bude nevidljiv kako bi djelo postiglo istu svrhu kao izvornik. To može postići samo onaj prevoditelj koji poznaje ciljanu kulturu, ideje, vrijednosti i norme.

Interpretacija vlastitih imena u književnim djelima ovisi i o tome tko je, odnosno što je književni lik. Prema tome likove u književnim djelima i njihova imena dijelimo na:

1. imena ljudi
2. imena likova koji imaju ljudske osobine i ponašaju se kao ljudi ali nisu stvari ljudi
 - a. izvanzemaljci
 - b. umjetni ljudi – roboti
 - c. natprirodno, mitološko biće iz bajki
3. likovi sa super moćima
4. alegorijski lik
5. životinje, koje imaju osobine ljudi
6. personificirana stvar, koja također posjeduje ljudske osobine

Najzanimljivija književna vrsta za literarnu onomastiku jesu bajke. Radnja se odvija u čudesnom, mističnom, tajanstvenom svijetu. Redovito imaju sretan završetak i simpatije gajimo prema slabima i unesrećenima. Povezano s time, i imena u bajkama su bajkovita i emotivna te im je sadržaj motiviran. Tako npr. možemo izdvojiti jednu osobinu koja je snažan motiv za formiranje imena (*Crvenkapica, Trnoružica, Pepeljuga, Snjeguljica, Baba Roga*), slavenska mitologija kao motiv (*Stribor, Bjesomar, Regoč, Svarog*), imena temeljena na pučkom stvaralaštvu (*Šegrt Hlapić, Potjeh, Medun, Poludnica*) (Šimunović 2009, 349).

Prevoditelj može u prevođenju dječjih knjiga ili dosljedno sačuvati oblik imena likova i mjesta u priči ili ih prilagoditi jeziku na koji prevodi, posebice ako ima dobar razlog. Imena mogu biti nositelji relevantnih informacija, poput posebnog značenja ili estetike. Kada imena prenose literarnu poruku, prevodioci pronalaze prigodne oblike u vlastitom jeziku, što je najviše vidljivo u bajkama braće Grimm (*Crvenkapica, Ivica i Marica, Snjeguljica*) te u pričama H. CH. Andersena (*Ružno pače, Palčica*). Primjer tome možemo pronaći u češkom i slovačkom prijevodu djela Ivane Brlić-Mažuranić *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, gdje vlastitih imena nema mnogo te su ona prilagođena jezicima u koje se prevodi (*Marica* je u češkom prevedena kao *Maruška*), dok je npr. ime magarca *Kokodan* u potpunosti prevedeno na slovački *Ucháň* i na češki *Hýkal*. Takav prijevod je opravdan iz razloga što bi hrvatsko ime u prijevodu zvučalo suviše neobično (Machata 2013, 214-215).

Znanstvena fantastika izuzetno je popularan književni žanr. Glavna mu je funkcija zadovoljiti potrebe čitatelja, koji zajedno s likovima može lutati po nepoznatom svijetu i istraživati sakrivene tajne, misterije i magiju. Prednost takve vrste književnosti pred drugima je što se ne mora ništa objašnjavati, sve je zapravo dio mašte autora i čitatelja koji tumači njegove riječi na svoj način. Kod prevođenja takva djela, između autora i čitatelja nalazi se i prevoditelj, koji u neku ruku također tumači djelo autora kako bi ga uspio prevesti, te usmjerava čitatelja na neka svoja rješenja. Tu je zapravo važno da prevoditelj bude kvalitetan i da uspije u svojem naumu da djelo prenese do čitatelja kao da je to zapravo izvorni tekst.

Imena koja se pojavljuju u djelima znanstvene fantastike većinom su dobro osmišljena od strane autora te imaju motivaciju i značenje u tekstu. Kod takvih djela važno je i prepoznati što nam autor zapravo želi poručiti samim imenima likova, a to je moguće samo ako dobro poznajemo izvorni jezik ili ako su kod prevođenja djela kvalitetno prevedeni i likovi.

6.1. *Harry Potter i kamen mudraca*

Serijal knjiga o *Harryju Potteru*, autorice J. K. Rowling, jedan je od najpopularnijih posljednjih 20-ak godina. Svih sedam knjiga koje su izašle od 1997. do 2007. godine masovno su prevedene na mnoge jezike, na čak 67 jezika. Knjige su bogate zanimljivim likovima i mjestima radnje. Upravo kod toga dolazi do problema u prevođenju.

Na temelju češkog prijevoda Vladimíra Medeka i hrvatskog prijevoda Zlatka Crnkovića, usporedit ćemo koje metode koriste prevoditelji prilikom prevođenja vlastitih imena, na koji način su se odlučili približiti djelo čitateljima. Prva knjiga *Harry Potter i*

kamen mudraca temelj je za prijevod ostalih knjiga s obzirom da se u svim knjigama pojavljuje veliki broj istih likova. Zato ćemo u ovom radu krenuti upravo od te knjige.

6.1.1. *Bionimi*

Kroz cijeli serijal knjiga o *Harryju Potteru* pojavljuje se veliki broj likova, no bitno je naglasiti kako su tri glavna lika čije dogodovštine zapravo pratimo. Glavni lik oko čijeg imena je radnja bazirana je *Harry Potter*, čije ime nije prevedeno ni na češki ni na hrvatski jezik. U tekstu se pojavljuje u različitim padežima, i to prema češkom i hrvatskom deklinacijskom sustavu.

Drugi glavni lik, najbolji prijatelj *Harryja Pottera*, je *Ron Weasley*, čije ime također nije prevedeno, ali je prilagođeno deklinacijskom sustavu češkog i hrvatskog jezika. Slična situacija je i sa trećim glavnim likom, a to je *Hermione Granger*. Ime ostaje isto, jedino kod prezimena dolazi nastavak *-ová*, *Hermiona Grangerová*, koji je karakterističan za češka ženska prezimena. U hrvatskom jeziku ime dobiva nastavak *-a* *Hermiona Granger*, koji je karakterističan za ženska imena, ali prezime ostaje isto.

Glavna imena su ostala ista i iz razloga što su knjige o *Harry Potteru* toliko popularne da su postale dio svjetske kulture i poznati brand. U mnogim zemljama zna se tko je *Harry Potter* i tko su mu prijatelji. Mijenjanje njihovih imena samo bi zbunilo čitatelje.

Ostali antroponimi koji se pojavljuju u djelu su (engleski, češki, hrvatski primjer imena):

- ženska imena i prezimena, koja u češkom jeziku dobivaju nastavak *-ová*
- *Alice Spinnnet – Alice Spinnnetová – Alice Spinnnet*
- *Angelina Johnson – Angelina Johnsonová – Angelina Johnson*
- *Bathilda Baghots – Batylda Bagshotová – Bathilda Baghots*
- *Doris Crockford – Doris Crockfordová – Doris Crockford*
- *Ginny Weasley – Ginny Weasleyová – Ginny Weasley*
- *Hannah Abbott – Hannah Abbottová – Hannah Abbott*
- *Lily Potter – Lily Potterová – Lily Potter*
- *Lisa Turpin – Lisa Turpinová – Lisa Turpin*
- *Mandy Brocklehurst – Mandy Brocklehurstová – Mandy Brocklehurst*
- *Milicent Bullstrode – Milicent Bullstrodeová – Milicent Bullstrode*
- *Minerva McGonagall – Minerva McGonagallová – Minerva McGonagall*
- *Moon Nott – Moon Nottová – Moon Nott*

- *Mrs. Figg* – *paní Figgová* – *gospođa Figg*
- *Pansy Parkinson* – *Pansy Parkinsonová* – *Pansy Parkinson*
- *Parvati Patil* – *Parvati Patilová* – *Parvati Patil*
- *Petunie Dursley* – *Petunia Dursleyová* – *Petunia Dursley*
- *Sally-Anne Perks* – *Sally-Anne Perksová* – *Sally-Anne Perks*
- *Suzan Bones* – *Suzan Bonesová* – *Suzan Bones*

Kod ovih primjera imena i prezimena možemo vidjeti kako su imena u češkom prijevodu zadržala svoj oblik iz engleskog jezika, no kod prezimena se javlja *mocijska tvorba*⁸, odnosno dodavanje sufiksa *-ová*, što je karakteristično za češka ženska prezimena. Takav oblik preobrazbe naziva se transpozicija. U hrvatskom jeziku ženska imena i prezimena su preuzeta iz engleskog u izvornom obliku. Kod češkog i hrvatskog prijevoda je još prisutna i modifikacija imena, te tako umjesto *Hermione*, imamo oblik *Hermiona*, *Petunie- Petunia*. Kod engleskog imena *Bathilda*, u češkom je došlo do naturalizacije te se u češkom prijevodu to ime pojavljuje u obliku *Batylda*.

- ženska imena i prezimena sa većim promjenama
- *Phyllida Spore* – *Phyllida Výtrusová* – *Phyllida Spore*
- *Pomona Sprout* – *Pomona Prýtová* – *Pomona Sprout*

Kod ovih ženski imena i prezimena možemo vidjeti kako su se u hrvatskom jeziku zadržala imena iz engleskog jezika, dok je na češkom jeziku došlo do literarnog prijevoda, odnosno traženja ekvivalenta u ciljnom jeziku. Kod takvog oblika prijevoda radi se o doslovnom prevođenju sastavnica imena. Engleski *Spore* u češkom jeziku u doslovnom prijevodu znači *výtrusový* (spora), a *Sprout* *prýt* (izboj, mladica).

- prezimena koja se pojavljuju samostalno u tekstu
- *The Bones* – *Boneovi* – *Boneovi*
- *The Dursleys* – *Dursleyovi* – *Dursleyevi*
- *Gringotts* – *Gringottovi* – *Gringotts*
- *The McKinnons* – *McKinnonovi* – *McKinnonovi*
- *Ollivanders* – *Ollivanderovi* – *Ollivanders*
- *The Potters* – *Potterovi* – *Potterovi*
- *The Prewetts* – *Prewettovi* – *Prewettovi*
- *The Weasleys* – *Weasleyovi* – *Wrasleyevi*

⁸U češkom jeziku se ovaj oblik tvorbe riječi naziva *přechylování*.

Kod prilagođavanja prezimena obitelji češkom i hrvatskom jeziku vidljiva je transpozicija kod koje se sufiks *-ovi* dodaje na osnovu. Iznimka je u hrvatskom prijevodu prezime Gringotts, koje ostaje u izvornom obliku.

- muška imena i prezimena s većim promjenama
 - *Albus Dumbledore* – *Albus Brumbál* – *Albus Dumbledore*
 - *Arsenius Jigger* – *Arsenius Stopečka* – *Arsenius Jigger*
 - *Dedalus Diggle* – *Dedalus Kopál* – *Dedalus Diggle*
 - *Emeric Switch* – *Emerick Cvak* – *Emeric Switch*
 - *Cornelius Fudge* – *Kornelius Popletal* – *Cornelius Fudge*
 - *Filius Flitwick* – *Filius Kratiknot* – *Filius Flitwick*
 - *Newt Scamander* – *Mlok Scamander* – *Newt Scamander*

Kod muških imena možemo primijetiti kako se koristi metoda naturalizacije, kod koje *Emeric* i *Cornelius* u češkom dobivaju drugačiji oblik *Emerick* i *Kornelius*. I u češkom i u hrvatskom prijevodu pojavljuje se literarni prijevod. Engleska riječ *Diggle* doslovno na češkom znači *kopat* i otuda prezime *Kopál*. Isto se dogodilo i s prezimenima *Jigger* i *Fudge*. Specifičan je prijevod prezimena *Dumbledore*, što je u engleskom jeziku arhaični oblik za *pčelu*, pa je u tom slučaju isto tako u češkom jeziku upotrijebljen arhaični oblik riječi *pčela* – *Brumbál*. Kod prezimena *Flitwick* vidljiva je metoda adaptacije i supstitucije, kod koje se riječ jednog jezika zamjenjuje riječi drugog jezika uz pomoć jezične igre, jer ne postoji ekvivalentan izraz.

- ostali nazivi koji se pojavljuju umjesto vlastitog imena
 - *Supreme Mugwump* – *Největší hlavoun* – *Veliki meštar*
 - *Chief Warlock* – *Najvyšší divotvorce* – *Veliki vještac*
 - *You-Know-Who* – *Ty-víš-kdo* – *Znaš-već-tko*
 - *You-Know-Who* – *Vy-víte-kdo* – *Znate-već-tko*
 - *Grand Sorcerer* – *Veliký čaroděj* – *Velečarobnjak*
 - *The Fat Lady* – *Buclatá dáma* – *Debela dama*
 - *Emeric the Evil* – *Emerich Zlý* – *Emerik Opak*
 - *Hengist of Woodcroft* – *Hengist Zálesák* – *Hengist*
 - *The Bloody Baron* – *Krvavý baron* – *Krvavi barun*
 - *Sir Nicholas de Mimsy-Porpington* – *rytíř Nicholas de Mimsy-Porpington* – *Sir Nicholas de Mimsy-Porpington*
 - *Nearly Headless Nick* – *Skoro bezhlavý Nick* – *Skoro bezglavi Nick*

- *The Fat Friar – Tlustý mnich – debeli Fratar*
- *Uric the Oddball – Uric Podivný – Urik Čudak*

Kod ove grupe imena pojavljuje se najviše literarni prijevod i sinonimija. Sinonimija se odnosi na prijevod imena koje nema svog adekvatnog ekvivalenta u ciljnom jeziku te se koristi sinonim koji ima svog ekvivalenta. Sva imena ove kategorije su prevedena. Prevoditelj se nije morao mučiti s načinom prevođenja tih imena jer ona sasvim dobro i u istom smislu funkcioniraju u jezicima prijevoda kako i u izvornom jeziku.

Zoonimi koji se pojavljuju u tekstu (engleska, češka, hrvatska verzija):

- *Snowy – Bělunka – Bouzek*
- *Hedwig – Hedvika – Hedviga*
- *Fluffy – Chloupek – Bundi*
- *Tufty – Chocholka – Cilika*
- *Tibbles – Minda – Moča*
- *Scabbers – Prašivka – Šugonja*
- *Fang – Tesák – Očnjak*
- *Mr. Pawy – Tlapka–Nanica*

Kod zoonima vidljivo je kako su oni za razliku od antroponima u većini slučajeva prevedeni na dotični jezika. Ovdje su korištene metode literarnog prijevoda i sinonimije (*Tapka, Tesák, Bělunka, Chocholka, Chloupek, Očnjak*) te adaptacije i supstitucije, kod koje je igra riječima izvornog jezika zamijenjena igrom riječi u ciljnom jeziku (*Minda, Prašivka, Moča, Bouzek, Cilika, Nanica, Šugonja i Bundi*).

U tekstu se također pojavljuju mnoga druga imena koja nisu ni na koji način prilagođena ni hrvatskom ni češkom jeziku. Taj postupak preuzimanja izvornog imena iz originala naziva se transkripcija. Primjer preuzimanja izvornog imena je *Argus Filch, Draco Malfoy, Charlie Weasley, Terry Boot, Oliver Wood* i dr.

6.1.2. Geonimi

Oni toponimi koji se pojavljuju u tekstu, a dio su stvarnog jezika ostaju u svom obliku koji imaju u tom jeziku (*London - Londýn, Yorkshire – Yorkshire, England – Engleska – Anglie*), dok su novi termini, vezani za mistični svijet prevedeni:

- *Hogwarts – Bradavice – Hogwarts*
- *Godric's Hollow – Godrikův důl – Godricova špilja*
- *Little Whinging – Kvikálkow – Little Whinging*

- *Diagon Alley – Příčná ulice – Zakutna ulica*
- *Privet Drive – Zobí ulice – Kalinin prilaz*
- *The Black Forest – Černý les – Swarzwald*
- *The Forbidden Forest – Zapovězený les – Zabranjena šuma*

Neki od ovih naziva prevedeni su izravno s engleskog na češki i hrvatski metodom literarnog prijevoda i sinonimije (*Zobí ulice – Kalinin prilaz, Godrikův důl – Godricova špilja, Zapovězný les – Zabranjena šuma*). Sinonimija se koristi kada u ciljnom jeziku ne postoji ekvivalent te se koristi ekvivalent sinonima izvornog jezika. Kod svih ovih primjera nazivi u češkom jeziku su prevedeni, dok su se u hrvatskom zadržali neki od oblika iz engleskog jezika.

6.1.3. *Krematonimi*

Imena proizvoda i stvari u većini slučajeva su prevedeni s obzirom da su im nazivi tvoreni od lako prevodivih sastavnica, te ću ovdje navesti samo neke od primjera:

- *A History of Magic – Dějiny čar a kouzel – Povijest magije*
- *The Daily Prophet – Denní věštec – Dnevni prorok*
- *Philosopher's Stone – Kámen Mudrců – Kamen mudraca*
- *The Sorting Hat – Moudrý klobouk – Razredbeni klobuk*

Kod ove vrste prijevoda imena vidljiva je sinonimija i literarni prijevod, odnosno adaptacija i supstitucija. Nazivi proizvoda i stvari prevedeni su na hrvatski i češki jezik kako bi se tekst lakše pratio i zato što ti nazivi imaju svoje konotacije i značenja u dotičnim jezicima.

U ovu skupinu pripadaju i neologizmi, a najvažnije za ovo djelo je napomenuti kako su prevedeni razredni odjeli s obzirom da su im imena semantički obilježena:

- *Ravenclaw – Havraspár – Ravenclaw*
- *Hufflepuff – Mrzimor – Huffelpuff*
- *Gryffindor – Nebelvír – Gryffindor*
- *Slytherin – Zmijozel – Slytherin*

Neologizmi su teški za prevođenje s obzirom da su to nove riječi u izvornom jeziku te je sasvim logično da one nemaju svoj ekvivalent u ciljnom jeziku. U hrvatskom jeziku nazivi razrednih odjela nisu prevedeni, dok se češki prevoditelj poigrao sa značenjima riječi i stvorio približne ekvivalente.

Ostali neologizmi koji se pojavljuju i imaju svoje prijevode u hrvatskom i češkom jeziku su:

- *Bludger – Potlouk – Maljac*
- *Golden Snitch – Zlatonka – Zlatna zvrčka*
- *Muggles – Mudlové – Bezjaci*
- *Put-Outer – Zhasínadlo – Upaljač*
- *Quaffle – Camrál – Balun*
- *Quidditch – Famfrpál – Metloboj*
- *Rememberall – Pamatováček – Nezaboravač*

Na samom kraju želim napomenuti kako je kod prijevoda na češki jezik prevoditelj prevodio mnoga imena koja se u tekstu nalaze, dok u hrvatskom jeziku prevedena imena su minimalna. Kod antroponima u hrvatskom jeziku prijevoda nema, životinje i biljke te slična stvorenja su prevedena. Isto tako neki od geonima i krematonima su prevedeni. Češki prevoditelj više se pozabavio imenima i njihovim prevođenjem te je stvorio prijevod koji dobro funkcionira u češkom jeziku i kod češkog čitatelja.

Pitanje je li trebalo prevoditi imena u ovom djelu može nas dovesti do različitih zaključaka. Kod češkog prijevoda, imena su prevedena i tekst dobro funkcionira u jeziku te je ostvaren bolji kontakt sa čitateljem koji čita tekst na ciljnom jeziku. U hrvatskom jeziku imena nisu prevedena, odnosno prevedena su u najmanjoj mogućoj mjeri, što isto tako ne mora biti loš izbor, s obzirom da su knjige o Harryju Potteru svjetski poznate te su samim time i likovi popularni i poznati, pa je razumljivo da nisu prevedeni, nego zadržani u originalnom obliku.

Zaključak

Prevođenje je važan alat u današnjem obrazovanju, znanstvenom djelovanju ali i zabavi za djecu i odrasle. Svaki prevoditelj mora biti upoznat u potpunosti s izvornim jezikom i jezikom na koji prevodi. Cilj prevođenja jest prevesti djelo na ciljni jezik bez velikih promjena. Znanstveno djelo mora ostati znanstveno djelo sa svim važnim terminima. Umjetničko književno djelo mora ostati umjetničko, bez da se vidi posredništvo prevoditelja. U tom slučaju prevoditelj mora djelo prevesti tako da ono izgleda kao da je tako pisano u izvornom jeziku.

Teoretičari prevođenja razvili su razne metode i postupke koji olakšavaju prevoditeljima prevođenje. Prevođenje se ne bazira na zamjeni riječi za riječ, nego se mora paziti na semantiku djela u cjelini i u njegovim pojedinim dijelovima. Zato je bitno da prevoditelj, ako koristi određene postupke prilikom prevođenja, bude dosljedan u svome radu.

Ishodišni tekst se prvo treba dobro proučiti i shvatiti kako bi sam prevoditelj bio upoznat sa svim sastavnicama djela i dobio određenu viziju kako prevoditi. Zatim mora interpretirati taj original kako bi ga na kraju mogao prilagoditi svome jeziku i naći sve potrebne ekvivalente.

Vlastite imenice su posebna kategorija vrste riječi, koja prevoditeljima zadaje najviše muke. S razlogom se pitaju treba li vlastite imenice prevoditi ili ne? Glavno svojstvo vlastitih imena jest neprevodivost, budući da nemaju semantičkog značenja. Ako se vlastita imena nalaze na osobnim dokumentima ili su to stvarne ličnosti iz života, ne bi se trebale prevoditi. No, problem se javlja kod vlastitih imena u književnim djelima. Tu je bitno naglasiti kako ćemo drugačije prevoditi imena u povijesnim romanima, nego imena u knjigama za djecu ili u znanstvenoj fantastici.

Vlastite imenice dijelimo na bionime, geonime i krematonime. Na temelju primjer iz knjige *Harry Potter i kamen mudraca* (prijevod Vladimíra Medeka i Zlatka Crnkovića) možemo zaključiti kao se geonimi i krematonimi u velikoj mjeri prevode, pogotovo ako su dio izmišljenog svijeta. Oni geonimi koji postoje u dotičnim jezicima najčešće su samo zamijenjeni svojom inačicom koja se koristi u tom jeziku. Prevođenje goenima i krematonima temelji se uglavnom na ekvivalentnim izrazima, imena se pokušava prevesti pomoću sinonimije i literarnog prijevoda te adaptacije i supstitucije, odnosno kalkiranja. U češkom i hrvatskom prijevodu prevoditelji su se pozabavili prevođenjem te pronašli adekvatne izraze u svojim jezicima.

Bionimi su vlastite imenice kojima se imenuju živa bića. Tu prvenstveno govorimo o antroponimima i zoonimima. Kod prijevoda tih vlastitih imenica prevoditelji imaju najviše problema. Metode kojima se mogu koristiti jesu transkripcija i transliteracija, kalk, supstitucija, transpozicija, modulacija, ekvivalencija i adaptacija. U djelu *Harry Potter i kamen mudraca* možemo primijetiti kako se u češkom prijevodu prevoditelj koristio svim metodama te je pokušao zadržati izvorni smisao teksta i imena koja nose značenje. U hrvatskom prijevodu prevoditelj je zadržao sva vlastita imena u njihovom izvornom obliku, uz male modulacije neznatnog broja imena.

Na samom kraju iz ovog rada, možemo zaključiti kako je prevođenje imena problem koji će prevoditelj riješiti subjektivno, na temelju vlastite procjene. Je li prevođenje vlastitih imena potrebno određenom djelu ili nije? Prevoditelj će tumačenjem i interpretacijom djela doći do zaključka na koji će način postupiti. Naravno da je jednostavnije jednostavno prepisati imena iz izvornog djela i ne baviti se tom problematikom dublje, no ipak je važnije da djelo bude preneseno do čitatelja tako da ga onaj, koji čita prijevod, shvaća isto kao i onaj koji čita original. Ponekad nam etimologija stranog vlastitog imena neće biti poznata i tu mora uskočiti prevoditelj i približiti nam to ime, pogotovo ako je važno za shvaćanje cjeline prijevoda.

Literatura

- Ad hoc. *Prevođenje dječje književnosti*. <http://adhocprijevodi.net/prevođenje-djecje-književnosti/> (pristupljeno: 20.7.2019)
- Ad hoc. *Što ne prevoditi?* <http://adhocprijevodi.net/sto-ne-prevoditi/> (pristupljeno: 20.7.2019)
- Badurina, Lada. 1990. Strana vlastita imena kao pravopisni problem. *Fluminensia, časopis za filološka istraživanja* 2 (1-2), 82-89.
- Barac-Grum, Vida. 1990. Mogućnosti preobrazbe vlastitog imena. *Rasprave ZJ* 16, 15-20
- Brozović, Dalibor. 2001. Što ćemo s tuđim vlastitim imenima?, *Vijenac* 204, Kolumne
- Brozović, Dalibor i August Kovačec. 1992. Transkripcija stranih osobnih i zemljopisnih vlastitih imena u izdanjima leksikografskog zavoda. *Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“*, Zagreb, 143-154
- Brozović Rončević, Dunja i Milena Žic Fuchs. 2004. Metafora i metonimija kao poticaj u procesu imenovanja. *Folia Onomastica Croatica* 12-13, 91-104
- Cámara-Aguilera, Elvira. 2008. The Translation of Proper Names in Children's Literature. *AVANTI Research Group*, University of Granada (Spain)
- Ciešlikowa, Aleksandra. 2003. Elementi tradycyjne i innowacyjne w antroponimii polskiej i chorwackiej. *Folia Onomastica Croatica* 12-13, 105-113
- Cimer, Sanja i Yvonne Liermann-Zeljak. 2012. Djed Neumijko i prevođenje imena u bajkama. U: *Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici*, Zbornik radova s 25. međunarodnog skupa HDLP-a održanog 12.-14. svibnja 2011 u Osijeku, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Osijek, 259-272
- Dvořáková, Žaneta. 2014. *Úvod do litrární onomastiky*. Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140042584> (pristupljeno 4.9.2019.)
- Eco, Umberto. 2006. *Otprilike isto. Iskustva prevođenja*. Zagreb: Algoritam
- Fernandes, Lincoln. 2006. Translation of Names in Children's Phantasy Literature: bringing the Young Reader into Play. *New Voices in Translation Studies* 2, 44-57
- Frančić, Anđela. 1997. Nasljednost osobnih imena. *Folia Onomastica Croatica* 6, 41-62
- Frančić, Anđela. 2006. Što je osobno ime? *Folia Onomastica Croatica* 15, 71-80
- Fučak, Jerko. 2005. Neki problemi i načela prevođenja Novoga zavjeta. U: *Prepoznavatelj riječi Božje. Biblija u našim rukama.*, 81-100
- Guberina, Petar. 2016. *Stilistika – II. O prevođenju*. <https://stilistika.org/ii-o-prevođenju> (pristupljeno: 15.7.2019)
- Hausenblas, Karel. 1976. Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč* 59 (1), 1-12
- Jaleniauskiene, Evelina. 2009. The Strategies for Translating Proper Names in Children's Literature. *Studies About Languages* 15, 31-42
- Kalashnikov, Alexander. 2006. Proper Names in Translation of Fiction. *Translation Journal* 10 (1)
- Kico, Mehmed. 2006. Funkcionalističke teorije prevođenja. *Znakovi vremena* 9 (34), 166-178
- Knappová, Miloslava. 1983. K překládání osobních jmen. *Naše řeč* 66 (4), 169-173
- Levy, Jiří. 1983. *Umění překlada*, Praha: Panorama

- Lujić, Božo. 2007. Lingvističke teorije prevođenja i novi hrvatski prijevod Biblije. *Bogoslovska smotra* 77 (1), 59-102
- Machata, Martin. 2013. O prijevodu i prevođenju Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića na slovački. *Libri&Liberi* 2 (2), 209-224
- Marković, Ivan. 2010. O uporabi i značenju imena u hrvatskome. *Folia Onomastica Croatica* 19, 175-202
- Nord, Christiane. 2003. Proper Names in Translations for Children. *Meta* 48 (1-2), 182-196
- Opašić, Maja. 2015. Biblijski onimi u hrvatskome jeziku. *Folia Onomastica Croatica* 23, 185-208
- Peti, Mirko. 1999. O tzv. sadržaju imena. *Folia Onomastica Croatica* 8, 97-122
- Pintarić, Neda. 1997. Pragmatične osobine vlastitih imena u hrvatskom i poljskom jeziku. *Croatica* 45-46, 157-176
- Premur, Ksenija. 2006. *Aspekti teorije prevođenja*. Zagreb: Naklada „Lara“
- Rowling, Joanne K. 1997. *Harry Potter and Philosopher's Stone*. London: Bloomsbury
- Rowling, Joanne K. 2000. *Harry Potter i kamen mudraca*. U prijevodu: Zlatko Crnković. Zagreb: Algoritam
- Rowling, Joanne K. 2001. *Harry Potter a kámen mudrců*. U prijevodu: Vladimír Medek. Prag: Albatros
- Rzetelska-Feleszko, Ewa. 2003. Onomastyka chorwacka w perspektywie ogólnosłowiańskiej. *Folia Onomastica Croatica* 12-13, 417-424
- SanatyPour, Behnaz. 2009. How to Translate Personal Names. *Translation Journal* 13(4)
- Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
- Šivic-Dular, Alenka. 1999. Lingvistička definicija vlastite imenice (na osnovi imeničkih veza u nominativu). *Folia Onomastica Croatica* 7, 281-293
- Tabak, Josip. 2014. *O prijevodima i prevođenju*. Priredili: Iva Grgić Maroević i Tonko Maroević, Društvo hrvatskih književnih prevodilaca, Zagreb
- Vodanović, Barbara. 2006. Imenovanje. *Folia Onomastica Croatica* 15, 217-240
- Vuković, Petar. 2002. O pisanju izvedenica od stranih vlastitih imena u hrvatskome. *Fluminensia* 14(2), 85-104

Sažetak

Vlastita imena nešto su s čime se susrećemo svaki dan ni ne pitajući se koje je njihovo značenje. Razmišljajući o njima dolazimo do spoznaje da uz svako ime vežemo neka lijepa ili ružna sjećanja, dobre ili loše osobine. Vlastita imena dodijeljena su određenoj osobi ili stvari te se ne bi trebala mijenjati, prilagođavati niti prevoditi u druge jezike. Za razliku od vlastitih imena u stvarnom životu i državnim i osobnim dokumentima, imena u književnim djelima nose drugačije konotacije te su samim time podložnija promjenama i prevođenju. Najizrazitije je to kod prevođenja Biblije, dječje literature i znanstvene fantastike. Kod prijevoda Biblije, imena su prilagođena jezicima na koje je prevedena, kako bi se taj vjerski tekst i nauk što više približio čitateljima. Kod prevođenja dječje literature imena se prevode kako bi dijete-čitatelj više pozornosti obratilo na poruku koju tekst šalje i da mu kontekst same priče bude što bliži jezično. U ovom radu detaljnije je opisan prijevod vlastitih imena na češki i hrvatski jezik djela znanstveno fantastičnog žanra Harry Potter i kamen mudraca. Na temelju tog djela možemo vidjeti na primjeru kako se prevoditelji snalaze u prevođenju vlastitih imena. Prevoditelji imaju težak zadatak odlučiti koja imena prevoditi, zašto, na koji način, naći adekvatni ekvivalent u ciljnom jeziku i pobrinuti se da ne narušavaju bit i poruku izvornog djela.

Ključne riječi: onomastika, vlastite imenice, prevođenje, izvorni tekst, ciljni tekst

Shrnutí

Vlastní jména jsou něco, s čím se setkáváme každý den, aniž bychom se ptali, jaký je jejich význam. Když o nich přemýšlíme, dovíme se, že ke každému vlastnímu jménu spojujeme krásné nebo ošklivé vzpomínky, dobré nebo špatné vlastnosti. Vlastní jména jsou přiřazena konkrétní osobě nebo věci a neměla by se měnit, přizpůsobovat ani překládat do jiných jazyků. Na rozdíl od skutečných jmen v reálném životě a státních a osobních dokumentech, jména v literárních dílech mají různé konotace, a proto jsou náchylnější ke změnám a překladům. Nejvýraznější to uvidíme v překladu Bible, dětské literatury a sci-fi. V překladu Bibli jména jsou přizpůsobena cílovém jazyce, aby se tento náboženský text a doktrína přiblížila čtenářům. Při překládání dětské literatury, jména se překládají kvůli tomu, aby dítě-čtenář věnovalo více pozornosti textové zprávě, a aby kontext příběhu byl jazykově nejpodobnější cílovém jazyce. Tato práce podrobněji popisuje překlad vlastních jmen do českého a chorvatského jazyka díla sci-fi žánru Harry Potter a kámen mudrců. Na základě této práce můžeme uvidět, jak se překladatelé vyrovnávají s překladem vlastních jmen.

Překladaelé mají těžký úkol rozhodnout, která jména se mají překládat, proč, jakým způsobem, jak najít odpovídající ekvivalent v cílovém jazyce a v stejné chvíli nenarušovat podstatu a poselství původního díla.

Klíčová slova: onomastika, vlastní jména, překládání, původní text, cílový text

Summary

Proper names are something we face every day without even wondering what they really mean. Thinking about them, we come to the realization that with each name we associate some beautiful or ugly memories, good or bad characteristics. Proper names are given to specific person or thing and they should not be changed, adapted or translated into other languages. Unlike proper names in real life and government and personal documents, names in literary works have different connotations and therefore are more susceptible to change and translation. We see it mostly in translations of the Bible, children's literature and science fiction. In the translations of the Bible, proper names are adapted into the languages they are translated to in order to bring this religious text and teaching closer to the readers. When translating children's literature, names are translated so that the child reader would pay more attention to the meaning the text sends and to keep the context of the story more closer to target language. This paper describes, more closely, translation of proper names into the Czech and Croatian languages of the sci-fi book *Harry Potter and Philosopher's Stone*. Based on this book, we can see how translators cope with translations of proper names. Translators have a difficult task of deciding which names to translate, why, in what way, and find an adequate equivalent in the target language. They have to make sure that they don't disturb the meaning and essence of the original text.

Key words: onomastics, proper names, translation, original text, target text